

УДК 811.161.2'37:23

DOI: 10.18523/icmp2522-9281.2022.8.63-82

Катерина Близнюк (*Kateryna Blyzniuk*)

<https://orcid.org/0000-0001-8394-3079>

АСОЦІАТИВНИЙ ОБРАЗ БАТЬКІВЩИНИ В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Abstract

ASSOCIATIVE IMAGE OF THE HOMELAND IN THE LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD OF UKRAINIAN YOUTH

Background. According to lexicographical sources, the semantics of the concept of the Homeland are dominated by the components 'land' ('country'), 'inheritance', 'father', 'family', 'native', 'property', 'origin', 'genesis'. They are sufficient, but they significantly limit the entire range of meanings, connotations, and associations that can be associated with the Homeland and do not capture the shades of meaning corresponding to the current socio-political and cultural situation.

Contribution to the research field. The present study helps us to understand changes occurring in the meanings of words. In particular, the results show the dynamics in the perception of the Homeland, differences in the traditional lexicographic meaning and associative image.

Purpose. The purpose of the article is to investigate the associative image of the Homeland concept, which was formed in the language picture of the world of Ukrainian youth.

Methods. The written free associative experiment was conducted in April 2022. As a result, 1,009 questionnaires and 1,215 associations on the Homeland stimulus were collected. 253 types of reactions were identified.

Results. The experiment showed that young Ukrainians most often associate Ukraine, mother, and home with the Homeland. 8% of responses are determined by the region of residence of the participants. Associations form thematic groups around the concepts of family, home, national symbols, values, and combat.

A sense of belonging, ownership, kinship, love, warmth, pride, and happiness is important. Freedom and life become integral values. In the national picture of the world, the Homeland is visualized through the colours of the blue-yellow flag, embodied in Ukrainian nature.

Discussion. *The verbal image of the Homeland for a modern young Ukrainian has little to do with politics or ideology, instead emotional, imaginative and value components prevail. Despite the war, ideas about the Homeland did not become radicalized and did not acquire aggressive or militant features. On the contrary, the associative image of the Homeland reflects the perception of it as a place of love and warmth, a native home, a fatherland, and the highest value that must be protected.*

Keywords: concept, image, associative field, free associative experiment, stimulus, association, language picture of the world.

*У статті проаналізовано лексикографічні компоненти значення концепту БАТЬКІВЩИНА; визначено, що у мовній картині світу української молоді він втратив зв'язок зі спадщиною та майном, проте далі асоціюється із рідним краєм, родиною, місцем походження. Результати експерименту, проведеного у квітні 2022 р., показали, що сучасні асоціації на стимул **Батьківщина** групуються навколо понять Україна, дім, родина, національні символи, цінності, боротьба. Вербальний образ Батьківщини має мало спільного з політикою або ідеологією, натомість переважають емоційні, образні й ціннісні компоненти.*

Ключові слова: концепт, образ, асоціативне поле, вільний асоціативний експеримент, стимул, асоціація, мовна картина світу.

1. Вступ

Концепт БАТЬКІВЩИНА є важливою частиною національної ідентичності та мовної картини світу кожного народу. Від найдавніших часів значення слова–назви концепту пов'язане з рідним краєм, місцем народження або походження, землею батьків, проте великі події в історії народу впливають на його мовну картину світу, а отже, і на мовний образ Батьківщини. Від початку ХХ ст. українські словники фіксують слово *батьківщина* переважно у двох значеннях: спадок і вітчизна. Зокрема, «Словарь української мови» Б. Грінченка (Грінченко, 1907–1909, т. 1, с. 33; т. 3, с. 77) наводить слово *батьківщина* у двох статтях і тлумачить його як спадок від батька, родове майно, спадок від предків і вітчизну.

«Російсько-український академічний словник» А. Кримського та С. Єфремова (Кримський & Єфремов, 1924–1933, с. 152, 617, 619, 833, 1396, 1853, 1897) розглядає *батьківщину* як вітчизну, рідний край, вотчину, батьківську землю, масток і майно, що залишилося від батька. «Російсько-український словник» О. Ізюмова (Ізюмов, 1930, с. 58, 205, 328, 337, 468) реєструє *батьківщину* як вітчизну, рідний край, батьківський спадок, вотчину й колиску (в значенні вітчизни, місця походження й зародження). Пізніший «Словник української мови» в 11 томах (Словник української мови, 1970, с. 113) пропонує таку дефініцію: «1. Країна стосовно до людей, які народилися в ній і є її громадянами; вітчизна. // Місце народження кого-небудь. 2. перен. Місце зародження, походження або виникнення чого-небудь. 1. Спадщина від батьків. 2. заст. Спадковий масток». Якщо проаналізувати лексикографічні джерела, семантичними домінантами у структурі концепту БАТЬКІВЩИНА постають такі компоненти: ‘край’ (‘країна’), ‘спадщина’, ‘батько’, ‘родина’, ‘рідне’, ‘майно’, ‘походження’, ‘зародження’. Вони є цілком достатніми й адекватними для тлумачення слова-назви концепту, проте суттєво обмежують усю ширину значень, конотацій та асоціацій, що можуть бути пов’язані з образом Батьківщини у свідомості носіїв мови. Як зауважує Й. Ожеховська, «образ предмета чи явища у людській свідомості завжди культурно забарвлений і його характеризує національна специфіка» (Orzechowska, 2015, s. 230). Більше того, семантика, тобто лексичні значення, – це лише одна з його частин, додатково образ формують граматики, прагматики, синтагматики й асоціації (Orzechowska, 2015, s. 231). Отже, постає потреба дослідження особливостей вербалізації концепту БАТЬКІВЩИНА в сучасній українській мові для виявлення нових і відповідних теперішній суспільно-політичній та культурній ситуації елементів у його структурі.

2. Теоретичне підґрунтя дослідження

Концепт БАТЬКІВЩИНА як фрагмент мовної картини світу українців неодноразово привертав увагу дослідників. Переважно свої розвідки вони здійснюють на літературному матеріалі. Зокрема, Л. Баліцька зіставляє особливості лінгвалізації концепту БАТЬКІВЩИНА в поетичних творах М. Вороного та В. Б. Сйтса (Баліцька, 2014). О. Гоменюк вивчає об’єктивізацію концепту БАТЬКІВЩИНА у творчості Юрія Клена та Олега Ольжича через лексеми-вербалізатори, тропейні структури та аксіологічну маркованість (Гоменюк, 2008). С. Євтушенко простежує

образну наповненість та особливості візуалізації концепту БАТЬКІВЩИНА у творчості П. Грабовського, Б. Грінченка, В. Самійленка, М. Старицького та М. Чернявського (Євтушенко, 2014). Н. Лещенко аналізує семантичне поле концепту МАЛА БАТЬКІВЩИНА у збірках статей і спогадів переселенців-чорнобильців (Лещенко, 2018). Л. Халюк досліджує особливості відображення понять «малої» та «великої» Батьківщини в оповіданнях-спогадах українців, силою переміщених на територію Північно-Західної Польщі під час акції «Вісла» (Халюк, 2013). А. Яшук визначає лексеми-вербалізатори й головні ознаки концепту БАТЬКІВЩИНА, а також конструє його номінативні поля у творчості М. Рильського (Яшук, 2013, с. 338). Усі ці дослідження дають певну інформацію про особливості вербалізації концепту БАТЬКІВЩИНА в українській мові, але великою мірою вони концентруються на мовних особистостях аналізованих авторів, унікальних рисах їхньої мовотворчості, тому більше репрезентують індивідуальні мовні картини світу конкретних осіб, а не українців загалом.

Прагнення до узагальнення виявляють дослідники, які проводять різного типу експерименти. Н. Дубовник, М. Бобро й В. Гуртов під час вивчення оцінно-смыслового поля «Батьківщина» у лінгвокультурній свідомості студента-гуманітарія пропонували респондентам заповнити спеціально розроблену анкету «Світ у моєму сприйнятті та оцінках», у якій потрібно було дати визначення низки понять, що окреслювали людину як члена соціуму. Аналізуючи результати опитування, вчені дійшли висновку, що у студентів-гуманітаріїв «Батьківщина асоціюється переважно із країною, землею, державою, що є місцем народження і/чи проживання, має певні особисті sentimenti» (Дубовник та ін., 2021, с. 25). Близькість результатів до традиційних словникових дефініцій могла зумовити форма запитання «Для мене Батьківщина – це...» (Дубовник та ін., 2021, с. 22) та мала кількість учасників – лише 56.

Л. Чернова у 2010–2014 рр. провела соціологічний експеримент у формі напівструктурованих інтерв'ю методом «Жива історія» із представниками 28 етносів України і виявила, що вони сприймають Батьківщину як рідну країну, місце народження чи походження, свою державу, місце проживання, дім, матір, тобто було зафіксовано невелике відхилення від семантичних домінант, виокремлених зі словникових дефініцій. Крім того, аналізуючи роль концепту БАТЬКІВЩИНА в самоідентифікації особистості, учена доходить висновку, що цей концепт «є централь-

ним елементом “життєвого світу” особистості, який конструює навколо себе інші структурні компоненти і обумовлює їх зміст та ціннісний потенціал», водночас він «служить підґрунтям та орієнтиром самовизначення» і впливає на «емоційне та соціальне самопочуття і життєві плани особистості» (Чернова, 2016, с. 98).

Найповніше донедавна словесне вираження асоціативного образу Батьківщини було зафіксовано у «Слов’янському асоціативному словнику» – чотиримовному виданні, що побачило світ 2004 р. у Москві (автори – Н. Уфимцева, Г. Черкасова, Ю. Караулов і Є. Тарасов). Словник створено на матеріалах вільних асоціативних експериментів, проведених у 1998–1999 рр. в Україні, Болгарії, Білорусі та Росії. Експеримент відбувався методом письмового анкетування рідною мовою. Учасниками української частини дослідження були 500 студентів із різноманітних спеціальностей Ніжинського педагогічного університету віком від 18 до 25 років. За результатами експерименту зафіксовано такі асоціації: «Україна (100), рідна (78), моя (39), дім, земля (15); єдина, мати (13); одна (12); країна (9); наша, рідна земля (8); ненька (7); любов (5); вірність, край, патріотизм, рідне, село (4); вітчизна, народ, патріот, рідне місто, рідний край, родина (3); армія, бідність, відповідальність, гордість, захист, любити, місто, мила, моє, найдорожча, найкраща, Ніжин, рідне село, розорена, сором (2); багата, батьків, боротьба, велика, відданість, вільна, Волинь, вспомни, гарна, гривня, де народився, дурнів, єдина; єдина, назавжди; життя, захоплення, земля рідна, його, кордони, Крим, ліс, люба, любима, мапа, матір-рідна, миттєвий, могутність, моя ненька, моя оселя, моя рідна, моя Україна, найкраща в світі, не забуде, неможлива, нездоланна, не моя, не обирається, неосяжна, образ матері, одна для всіх, первовитоки, повага, повернення, подвиг, природа, рідна домівка; рідна домівка, місто, в якому виросла; рідна країна, рідна моя, рідність, розквітає, Росія, світ, своє, своє рідне, син, синій, Слава, слова, слово, служба в армії, смерть, СРСР, столиця, страждальна, сукупність, сумне майбутнє, тягне, Україна моя, хата, це все, чудова, Шевченкова, широкий, школа, щастя, щось рідне і до болі знайоме, як мати, як рідний дім, 643 тис. км² (1) 479+120+8+81+13» (Уфимцева и др., 2004, с. 203). У зворотній частині асоціативного словника бачимо, що реакція Батьківщина трапляється по 3 рази у відповідь на стимули *мати, народ, село*; двічі респонденти її називали на стимул *любов* і по одному разу на стимули *дім, дитина, добро, згадувати* (Уфимцева и др., 2004, с. 637). Крім

того, стимули *згадувати й мати* викликали синтагматичну асоціацію у знахідному відмінку *Батьківщину* (Уфимцева и др., 2004, с. 637). Асоціативний образ Батьківщини, зафіксований у словнику, відходить від лексикографічної семантики концепту. На перший план тут виходять образи України, дому, землі й матері, важливими постають ознаки присвійності (*рідна, моя, наша* тощо) та унікальності (*єдина, одна*), також актуалізуються цінні елементи концепту (*любов, вірність, патріотизм* та ін.). Поряд із позитивними, з'являються негативно конотовані асоціації (*бідність, розорена, сором, дурнів, смерть, страждання* тощо). Дуже мало асоціацій із національними символами, частково до символічних можемо віднести тільки відповіді *земля, синій, столиця, Шевченкове*. Так само низька частотність і загалом невелика кількість асоціацій, пов'язаних із боротьбою за свою Батьківщину. Натомість є асоціації *Росія* та *СРСР*, що могли виникнути в респондентів через їхній персональний досвід: усі учасники експерименту прожили перші 10–15 років свого життя в СРСР.

Отже, хоча «Слов'янський асоціативний словник» пропонує цінні дані, що доповнюють лексикографічну частину значення концепту БАТЬКІВЩИНА, він є продуктом свого часу й фіксує образ Батьківщини, що був у свідомості молодих українців наприкінці ХХ ст. Проте актуальне асоціативне поле буде іншим, адже «мовна свідомість вербалізує не тільки мовні знаки, які належать до базових образів і уявлень про світ мовця, а й ті, які засвідчують динамічні зміни в її структурі, зумовлені зовнішніми факторами» (Sharavara et al., 2018, p. 344). Сучасна молодь народилася й виросла в незалежній Україні, пережила кілька революцій, анексію Криму, початок воєнних дій на Донбасі й зараз проходить через повномасштабну війну, тобто її картина світу суттєво відрізняється від попередників, а тому її потрібно дослідити. Крім того, попри наявність значної кількості розвідок про особливості вербалізації концепту БАТЬКІВЩИНА в українській мові, мало уваги приділено саме експериментальним методам і їхнім результатам, тому проведення масового асоціативного експерименту для фіксації сучасного й релевантного асоціативного образу Батьківщини є актуальним.

Мета пропонованої розвідки – дослідити асоціативний образ концепту БАТЬКІВЩИНА, що сформувався в мовній картині світу української молоді навесні 2022 р.

Для досягнення мети поставлено такі завдання: провести асоціативний експеримент серед представників української молоді; впорядкувати

результати експерименту за ранговими списками; проаналізувати ядерно-периферійну організацію асоціативного поля концепту БАТЬКІВЩИНА; виокремити лексико-тематичні групи у структурі концепту; простежити зв'язок (якщо такий буде) між віком, статтю, регіоном походження респондентів і їхніми відповідями.

3. Методи й матеріал дослідження

В основі дослідження лежить психолінгвістичний метод вільного асоціативного експерименту. Цей метод «дає змогу максимально наблизитися до ментального лексикону, вербальної пам'яті, культурних стереотипів певного народу, виявити зміст концепту в когнітивній свідомості носіїв мови і ранжувати за яскравістю концептуальні ознаки» (Kostruba, 2019, р. 38). Асоціативний експеримент відкриває для слова-стимулу можливість максимально реалізувати свої прямі й переносні значення, водночас даючи інформацію про можливості сполучуваності (Шевченко, 2021, с. 555). Метод також увиразнює «типові та специфічні значення, що демонструють особливості менталітету мовців певної мовної культури» (Zubach, 2022, р. 339). Побудоване за результатами асоціативного експерименту поле відображає не просто «знання про світ сучасного носія мови, а й значимість тієї чи іншої ділянки знань» (Хомчак & Мінкова, 2018, с. 58), адже постає впорядкованим конструктом, що має чітку ядерно-периферійну організацію і ділиться на лексико-тематичні групи за домінантними напрямками асоціювання.

Вільний асоціативний експеримент було проведено у квітні 2022 р. відразу після деокупації Київщини та Чернігівщини й під час трагічних подій на сході України, щоб зафіксувати найбільш емоційну реакцію респондентів. Загалом у дослідженні взяли участь 1049 учасників з усіх областей України, проте для аналізу було відібрано 1009 анкет через невідповідність решти інших умов експерименту. Опитування відбувалося за методикою письмового вільного асоціативного експерименту: респонденти заповнювали електронну анкету, де перша частина містила запитання про їхній вік, стать, регіон проживання, а друга – 16 слів-стимулів, на які вони мали написати реакції: *Україна, Росія, Польща, Білорусь, Батьківщина, Народ, Герой, Ворог, Українці, Росіяни, Поляки, Білоруси, Війна, Мир, Патріотизм, Перемога* (усі стимули стояли з нового рядка, тому були написані з великої букви для дотримання емоційно-експресивної нейтральності анкети). Обов'язковою умовою було давати не дефініцію,

а саме словесну реакцію, асоціацію, що першою виникає, щойно респондент бачить слово-стимул, адже саме в цьому випадку отримуємо реальне уявлення про об'єкт дослідження, а не намагання пояснити його згідно з припущеннями респондента, що від нього хочуть почути чи як відповідати краще. До миттєвих словесних реакцій (на відміну від дефініцій) зараховувалися крилаті вислови й знакові цитати, адже вони, якщо достатньо часто вживані, можуть автоматично цілісним комплексом виринати з пам'яті респондента у відповідь на слово-стимул. Також згідно з умовами експерименту учасники могли не писати реакцію, якщо вона миттєво не виникала; цією можливістю щодо стимулу *Батьківщина* скористалися 14 респондентів. Той факт, що відповіді немає, можна пояснити по-різному, наприклад, О. Карпенко говорить про «відсутність стимулу в ментальному лексиконі інформанта» (Карпенко, 2005, с. 120). Проте важко припустити, що у ментальному лексиконі будь-якої людини може не бути такого базового поняття, як «Батьківщина», тому в контексті цього дослідження вважаємо, що брак реакції пов'язаний зі складністю почуттів респондента й неможливістю вмістити в окрему словесну реакцію весь комплекс уявлень про Батьківщину, який постає в його свідомості у відповідь на стимул.

Матеріалом дослідження стали 1215 асоціацій, зібраних під час вільного асоціативного експерименту. Їх інвентаризацію, класифікацію та інтерпретацію було здійснено за допомогою описового методу. Упорядкувати асоціації допоміг метод моделювання поля, а підрахувати їхню частотність і визначити співвідношення між елементами асоціативного поля – кількісний аналіз.

4. Учасники експерименту і специфіка відповідей

Оскільки для опитування вибрано українську молодь, вік учасників експерименту (студентів та аспірантів українських закладів вищої освіти) – від 15 до 30 років, найбільше з них 18-річних – 31 % загальної кількості респондентів, 19-річних – 16 % і 17-річних – 13 %. Щодо стимулу *Батьківщина* вік не показав значного впливу на реакції, їхню типовість або нетиповість для певного покоління.

Учасниками експерименту переважно стали студенти гуманітарних спеціальностей, тому кількість респондентів-жінок (74 %) значно переважає чоловіків (26 %). Ще три учасники у відповідь на запитання про стать зазначили: «не думаю, що це суттєво», «небінарна особа», «ген-

дерфлюидный». Через таку диспропорцію складно робити висновки про переважання певного типу реакцій серед чоловіків або жінок, проте певні тенденції можна окреслити. Зокрема, асоціацію *Україна* назвали 396 осіб, із яких 29,3 % – чоловіки. Це більше, ніж загальна частка чоловіків в експерименті, тобто можна припустити, що жінки дають таку реакцію менш активно. Натомість кількість чоловіків, що назвали асоціацію *мати* (103), – 21,3 %, отже вони менш схильні давати такий тип реакції, ніж жінки. Водночас серед тих, хто назвав асоціацію *Запоріжжя* (4), 100 % – чоловіки.

Походження учасників впливало на виникнення регіонально зумовлених реакцій або таких, що показують сприйняття стимулу *Батьківщина* (вітчизна) як *батьківщина* (мала батьківщина, місце походження, регіон, а не ціла держава). Найбільше регіонально зумовлених реакцій назвали учасники з Київської області: *мати* (69 зі 108 – 64 % реакцій), *Батьківщина-Мати* (3 із 5 загалом в експерименті), *Київ* (6), *Бровари* (1), *Дніпро* (1), *Києво-Печерська лавра* (1), *Шкарівка* (1), *статуя* (1). Важливо, що реакція *мати* має подвійну мотивацію: з одного боку, вона могла виникнути через асоціацію з монументом на території Національного музею історії України у Другій світовій війні, що має назву «Батьківщина-мати», є виразним елементом краєвиду правого берега Дніпра та орієнтиром у просторі Києва; з іншого боку, поява цієї реакції також зумовлена асоціюванням Батьківщини з родиною, про що детальніше йтиметься нижче. Реакції *Батьківщина-Мати* і *статуя* підтверджують першу версію. Крім того, сполука Батьківщина-мати є досить усталеною та впізнаваною для носіїв української мови, що спричинює автоматизм появи такої асоціації. Цієї позиції дотримується С. Мартінек, аналізуючи структуру когнітивних категорій крізь призму асоціативного експерименту: «...частотність реакцій в експерименті залежить від дії різних чинників, зокрема від наявності усталених виразів, які зазвичай призводять до виникнення надзвичайно частотних реакцій» (Мартінек, 2012, с. 80).

Серед інших регіонально зумовлених асоціацій за областями можемо виокремити такі: Дніпропетровська – *Днепр* (1), *Дніпропетровська область* (1), Житомирська – *Житомир* (1), Запорізька – *Запоріжжя* (4), Львівська – *Львів* (2), Полтавська – *Полтава* (1), Сумська – *Суми* (1), Харківська – *палац культури* (1) (2 квітня 2022 р. в Харкові війська РФ знищили Палац культури залізничників, тому реакція може бути викликана свіжими на той момент емоціями респондента й не обов'язково

матиме стійкість під час наступних опитувань), Херсонська – *море* (1), Чернівецька – *Буковина* (1). Якщо врахувати реакцію *мати* як регіонально зумовлену, то таких відповідей у загальній кількості асоціацій було 8 %, без реакції *мати* – 2,3 %.

Водночас було виявлено невелику кількість реакцій (1,1 % загальної кількості відповідей), що порушують зв'язок із регіоном походження респондента. Зокрема, учасники експерименту з Київської області на стимул *Батьківщина* відповіли реакціями *Закарпаття* (1), *Крим* (1), *полонини* (1), *сmt Ружин* (1) (це Житомирська область), *стен* (2), *Суми* (1); із Хмельницької області – *Донбас* (1), *Крим* (1), *стен* (1); із Чернівецької – *Київ* (1); із Чернігівської – *Київ* (2). Поява таких реакцій може бути пов'язана із символізмом певних локацій у національній картині світу респондентів, наділення їх визначальною роллю в Україні та її соціально-політичному й культурному житті, своєрідною українськістю. Проте неможливо також ігнорувати той факт, що найбільше такого типу реакцій назвали особи, які більшу частину року живуть на території Київської області, тобто там, куди спрямовані найбільші потоки внутрішньої міграції, тому респонденти можуть бути вихідцями з відповідних місць або мати з ними певні зв'язки.

5. Ядерно-периферійна організація асоціативного поля концепту БАТЬКІВЩИНА

Загальна кількість асоціацій на стимул *Батьківщина* – 1215, серед них вдалося простежити 253 типи реакцій. Більшість реакцій не є унікальними, тільки 165 із них одиничні, решту 1050 поділено між 88 типами реакцій, тобто мають частотність 2 і більше.

Чітко виокремлюється стрижнева асоціація *Україна* із формальною частотністю 396, однак реальна частотність є дещо вищою через появу цього топоніма в інших варіантах: *Україна* (5), *Україна-мати* (3), *моя Україна* (2), *поля України* (1), *рідна Україна* (1). Що цікаво, зворотний зв'язок є більш ніж удвоє слабшим, оскільки на стимул *Україна* лише 166 учасників нашого експерименту відповіли реакцією *Батьківщина*, ще 2 – *Батьківщина-мати* і 1 – *моя Батьківщина*. Втім, реакція *Батьківщина* все одно є другою за частотністю в асоціативному полі концепту УКРАЇНА, тобто вони виявляють взаємний тісний смисловий зв'язок у мовній картині світу респондентів. Цю тезу також підтверджують результати асоціативного експерименту, що його провели О. Прищепя, А. Плеч-

ко та О. Свисюк серед 200 студентів Житомирського національного агро-екологічного університету. У цьому дослідженні реакція *Батьківщина* посіла перше місце за частотністю на стимул *Україна*, її назвали 38 % дівчат і 37 % хлопців–учасників експерименту (Прищеп та ін., 2018).

Ядро асоціативного поля концепту БАТЬКІВЩИНА є конденсованим, до нього відносимо лише три найчастотніші реакції: *Україна* (396), *мати* (108), *дім* (98). Якщо реакція *Україна* є очевидною й очікуваною на запропонований стимул, то інші дві вказують на важливі напрями асоціювання у респондентів.

Решта високочастотних реакцій належить до приядерної зони поля: *земля* (25), *моя* (21), *рідна* (21), *любов* (20), *сім'я* (18), *тепло* (18), *рідна земля* (13), *родина* (13), *ненька* (11), *рідне* (10), *рідний край* (10), *гордість* (9), *Київ* (9), *домівка* (8), *мама* (8), *свобода* (8), *люди* (7), *вишиванка* (6), *життя* (6), *калина* (6), *моя земля* (6), *партія* (6), *поле* (6). Тут знову простежуємо зв'язок Батьківщини у свідомості респондентів із родиною та домом, але також із цінностями й національними символами.

Реакції з меншою частотністю формують напівпериферію асоціативного поля: *Батьківщина-Мати* (5), *воля* (5), *друзі* (5), *захист* (5), *ми* (5), *рідні* (5), *Україна* (5), *щастя* (5), *боротьба* (4), *вільна* (4), *Запоріжжя* (4), *затишок* (4), *одна* (4), *поля* (4), *рідне місто* (4), *рідний дім* (4), *серце* (4), *сила* (4), *вітчизна* (3), *єдина* (3), *історія* (3), *поле пшениці* (3), *Понад усе* (3), *радість* (3), *рідне місце* (3), *рідня* (3), *сонце* (3), *спокій* (3), *степ* (3), *Україна-мати* (3), *я* (3) та ін. Напівпериферія доповнює мовний образ Батьківщини переважно в межах уже зафіксованих на рівні ядра й приядерної зони напрямів асоціювання.

На периферії поля перебувають одиничні реакції, тобто такі, що трапилися лише раз. Деякі з цих реакцій є індивідуальними, суб'єктивними, пов'язаними з особистим життєвим досвідом респондента і його мовною картиною світу, як-от: *бравата*, *віри*, *місто*, *понса*, «*це де?*». Проте більшість зафіксованих реакцій має зв'язки з головними напрямками асоціювання у межах аналізованого поля: *бабусина хата*, *бабуся*, *безпека*, *безтурботність*, *безцінна*, *бій*, *біль*, *близьких людей*, *Бровари*, *в серці*, *верба*, *вишитий рушник*, *вінок*, *віра*, *вірність* – ці та інші одиничні реакції входять до лексико-тематичних груп, вичленованих у межах асоціативного поля.

Аналіз ядро-периферійної структури асоціативного поля виявив, що найбільше з Батьківщиною молоді українці асоціюють Україну, образ матері й дому, рідну землю, почуття любові й тепла.

6. Тематичні групи лексики у структурі асоціативного образу БАТЬКІВЩИНИ

У межах асоціативного поля концепту БАТЬКІВЩИНА простежуються тематичні напрями асоціювання, що об'єднують високо- та низькочастотні реакції навколо спільних понять або об'єктів.

Лексико-тематична група «Родина». Найбільша за кількісним і якісним складом лексико-тематична група асоціацій пов'язана з поняттям родини та її атрибутами. Серед членів родини з Батьківщиною найчастіше асоціюють матір: *мати* (108), *ненька* (11), *мама* (8), *рідна мати* (2). Попри етимологію слова-стимулу, реакція *тато* (1) трапляється тільки раз. С. Євтушенко, досліджуючи творчість слов'янських поетів межі ХІХ–ХХ ст., також звертає увагу на домінування жіночих образів як елементів концепту БАТЬКІВЩИНА й пояснює це тим, що жінка асоціюється з любов'ю, вірністю, турботою та іншими компонентами «каритативного блоку» концепту ЛЮБОВ (Євтушенко, 2014), що невідривно пов'язаний із БАТЬКІВЩИНОЮ. Водночас не варто забувати про наявність в інших мовах термінів на позначення рідного краю, утворених від слова *мати*, наприклад: *motherland* в англійській, *Mutterland* у німецькій чи *moederland* у нідерландській. В українській також знаходимо еквівалентну лексему *материзна*, що згідно зі «Словником української мови у 20 томах» може виступати синонімом *батьківщини*¹.

Окрім батька й матері, в експерименті зафіксовано вказівки на сім'ю або батьків загалом: *сім'я* (18), *родина* (13), *рідня* (3), *батьки* (2), *предки* (2), *рідний батьківський дім* (1), *родители* (1), *родичі* (1), *бабусина хата* (1), *бабуся* (1). Переважання цього типу реакцій (порівняно з реакцією *тато*) засвідчує випрацювання у свідомості молодих українців зв'язку між *Батьківщиною* і *батьками*, на противагу парі *Батьківщина – батько*. Реакції *бабусина хата* (1) і *бабуся* (1) можемо зарахувати до емпіричних, тобто таких, що виникають не через зв'язки між словами всередині мови, а через суб'єктивний досвід індивіда.

Окремо звернемо увагу на асоціацію *родина* (13). Оскільки під час експерименту учасники давали реакції на 16 слів-стимулів, можна чітко побачити, якою мовою вони послуговуються. Тому маємо змогу стверджувати, що йдеться саме про родину-сім'ю, а не міжмовний омонім –

¹ Словник української мови у 20 томах. Відновлено з <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=50079&page=1582>.

російський відповідник Батьківщини. Проте одна респондентка зі Львівської області дала таку реакцію: *Це не «родина» (не люблю це советське слово)*. Тобто асоціативний зв'язок Батьківщина – родина (рос.) у неї існує, але як чітке протиставлення негативно конотованого російського слова позитивному українському.

Обов'язковою ознакою родини є визнання чого-небудь або кого-небудь як рідного, свого. У межах асоціативного поля зафіксовано займенники *моя* (21), *ми* (5), *своє* (2), *своя* (2), *наша* (2); прикметники *рідна* (21), *рідне* (10), *рідні* (5); словосполучення з ними *рідна земля* (13), *рідний край* (10), *моя земля* (6), *рідне місто* (4), *рідний дім* (4), *рідне місце* (3), *мої рідні* (2), *рідна країна* (2), *родная земля* (2), *рідна мова* (1), *рідна серцю* (1), *рідна Україна* (1), *рідне село* (1), *рідні люди* (1). Ці слова й сполуки засвідчують привласнення, єднання, родичання із краєм походження особи та людьми, що його населяють.

Лексико-тематична група «Дім». Наступну за обсягом лексико-тематичну групу в асоціативному полі концепту БАТЬКІВЩИНА формують асоціації з домом: *дім* (98), *домівка* (8), *рідний дім* (4), *дом* (2), *хата* (2), *рідний батьківський дім* (1), *бабусина хата* (1), *сільська хатина* (1), *там, де народилась* (1), *там, де я народилася і живу* (1), *тут виріс* (1). З одного боку, поява таких асоціацій пов'язана зі сприйманням Батьківщини як місця походження, з іншого – зі зростанням цінності рідного дому для українців під час повномасштабної війни: багато хто вимушений покинути свої домівки, стаючи внутрішньо переміщеною особою або біженцем закордоном; українці втрачають свої оселі; ЗСУ оберігають наш дім. Водночас дім постає місцем сили, єднання зі своїм родом і країною, символом затишку й колишнього довоєнного життя, мрією й метою. Зростання цінності дому в картині світу молодих українців підтверджує зіставлення з даними «Слов'янського асоціативного словника», де асоціації такого типу мали набагато нижчу частотність: *дім* (15), *рідна домівка* (2), *моя оселя* (1), *хата* (1) (Уфимцева и др., 2004, с. 203). Активність асоціювання Батьківщини з домом у сучасній мовній картині світу молодих українців проявляється ще сильніше у відповідях на стимул *Україна*. Тут реакція *дім* була зафіксована 173 рази і є найчастотнішою в межах нашого експерименту.

Лексико-тематична група «Національні символи». Різноманітною за якісним складом є лексико-тематична група національних символів. Офіційні державні символи України мали низьку частотність: *гімн* (2),

прапор (2), *тризуб* (1). Проте їх доповнює візуальна асоціація за кольорами українського прапора, де синій означає небо, а жовтий – поле або сонце: *поле* (6), *поля* (4), *поле пшениці* (3), *сонце* (3), *степ* (3), *небо* (2), *соняшник* (2), *жито* (1), *колоски* (1), *колосся* (1), *поле із зерном* (1), *поле на пагорбі* (1), *поля культур* (1), *поля України* (1), *пшениця* (1), *сонях* (1). Асоціація із соняхом-соняшником могла виникнути не тільки через колір, а й під впливом події в Генічеську Херсонської області, де жінка підійшла до окупанта з пропозицією покласти в кишеню насіння, щоб, коли того вб'ють, проросли соняшники. Відтоді сонях набрав додаткового символізму для українців, а Міністерство культури та інформаційної політики України спільно з Державним агентством України з питань мистецтв та мистецької освіти обрало його за основу айдентики проєкту «Ukraine Now and Forever», що має на мені презентувати українську культуру світові.

Крім візуальної близькості до кольорів українського прапора, зазначені реакції належать до напряму асоціювання з об'єктами природи. Серед інших рослинних символів Батьківщини респонденти назвали такі: *калина* (6), *верба* (1), *маки* (1), *квіти* (1), *квітуча* (1), *квітучий сад* (1). Щодо тваринного світу, то з ним пов'язана лише одинична асоціація *лелека* (1).

Частково до асоціацій–об'єктів природного світу дотична реакція-цитата із «Заповіту» Т. Шевченка: *лани широкополі, і Дніпро, і кручі* (2). Попри багатоконпонентність вважаємо необхідним зарахувати цю реакцію як відповідну умовам проведення експерименту, адже текст є культовим, а рядок впізнаваним, тому потенційно може бути автоматично відтворюваним. Ба більше, наявність такої реакції має особливу цінність, адже вказує на глибоке занурення відповідних учасників експерименту в тексти української літератури і знаковість постаті Т. Шевченка в асоціативному ряді з Батьківщиною. Це підтверджують також реакції *хата Шевченка* (1), *Шевченко* (1).

Ще одними очікуваними символами Батьківщини у мовній картині світу української молоді є *вишиванка* (6) і *вишитий рушник* (1).

Лексико-тематична група «Цінності». Важливою частиною асоціативного поля концепту БАТЬКІВЩИНА є лексико-тематична група асоціацій-цінностей, що можуть бути універсальними, але деякі з них актуалізуються під час війни. Серед універсальних цінностей, що характеризують Батьківщину як рідний край, тобто місце любові й тепла, було

зафіксовано такі: *любов* (20), *тепло* (18), *гордість* (9), *щастя* (5), *радість* (3), *вірність* (1), *турбота* (1), *справедлива* (1). Реакція *любов* (20) вказує на перетинання концептів БАТЬКІВЩИНА, ЛЮБОВ і РОДИНА та увіразнює почуття єдності, партнерства й зв'язку між співгромадянами, як між членами родини і тими, хто відчуває любов (Brożyna-Reczko, 2017, р. 3). Особливого значення в період повномасштабного вторгнення набувають асоціації зі свободою як найвищою цінністю й метою боротьби: *свобода* (8), *воля* (5), *вільна* (4), *незалежна* (1), *вільна* (1), *нескорена* (1). До ціннісних асоціацій зараховуємо реакції, що вказують на потреби й прагнення українців під час війни: *життя* (6), *затишок* (4), *комфорт* (2), *спокій* (3), *легкість* (2), *безпека* (1). Батьківщина сама стає цінністю через свою унікальність та неповторність: *одна* (4), *єдина* (3). У групі ціннісних асоціацій перебувають слова, пов'язані з релігією: *віра* (1), *Господь* (1), *молитва* (1), *святість* (1).

Лексико-тематична група «Боротьба за Батьківщину». Поняття Батьківщини у період воєнних дій набуває особливого значення, адже українському народу доводиться відвойовувати свою землю як територію й водночас обстоювати право на своє існування, визнання окремішності й унікальності. Безперечно, умови проведення асоціативного експерименту вплинули на появу проаналізованих вище реакцій, але найбільше вплив війни проявився через асоціації з лексико-тематичної групи «Боротьба за Батьківщину». Компоненти цієї групи можна чітко поділити на дві частини: боротьба заради перемоги України та війна як страждання. До першого типу належать реакції: *захист* (5), *боротьба* (4), *сила* (4), *захистити* (1), *Збройні Сили* (1), *козаки* (1), *ми за Україну підем воювати* (1), *наші солдати* (1), *сильна* (1). Серед асоціацій, крім захисту, боротьби й тих, хто їх здійснює, вирізняється цитата з повстанської пісні «Батько наш – Бандера, Україна – мати», що виникла в асоціативному ряді *Батьківщина – мати, ми за Україну підем воювати* (респондент – жінка, 19 р., Рівненська обл.) через співзвучність із фрагментом *Україна – мати*.

Захист Батьківщини постає як обов'язок і героїзм водночас: *обов'язок* (1), *опора* (1), *підтримка* (1); *героїчна* (1), *звитяга* (1), *за яку ти готовий померти!* (1), *самовідданість* (1), *самопожертва* (1). Запорукою боротьби є віра в перемогу: *перемога* (1), *переможе* (1).

Образ війни, на відміну від позитивно конотованої боротьби, має різку негативну конотацію, що виявляється в асоціюванні її з болем,

кров'ю і стражданнями: *війна* (2), *бій* (1), *біль* (1), *крик* (1), *кров* (1), *серце в крові* (1), *спалюжена* (1), *страждання* (1), *сум* (1), *червоний* (1).

Варто звернути увагу, що асоціації української молоді не виявили загострення націоналістичних чи інших радикальних настроїв. Майже всі реакції на стимул *Батьківщина* є позитивно конотованими, невелика група асоціацій-атрибутів війни має негативну конотацію. Найближчою до радикалізму виявляється реакція *понад усе* (3), що виникла під впливом гасла українських націоналістів: *Україна понад усе*. Проте робити висновки про появу в лексиці респондентів цього гасла саме через зв'язок із націоналістами складно, адже його почали вживати як патріотичний вигук під час Революції гідності (2013–2014 рр.) і тепер широко використовують у публічному просторі, зокрема в засобах масової інформації та публічних комунікаціях офіційних осіб.

7. Висновки

Вільний асоціативний експеримент, проведений у квітні 2022 р., показав, що словесні асоціації української молоді на стимул *Батьківщина* групуються навколо понять *Україна*, *дім*, *родина*, *національні символи*, *цінності* й *боротьба*. Водночас важливим є відчуття належності, власності, спорідненості, любові, тепла, гордості, щастя. Невід'ємними цінностями постають свобода, воля та життя. В національній картині світу Батьківщина візуалізована через кольори синьо-жовтого прапора, втілені в українській природі.

Вербальний образ Батьківщини для сучасного молодого українця має мало спільного з політикою або ідеологією, натомість переважають емоційні, образні та ціннісні компоненти. Попри війну уявлення про Батьківщину не радикалізувалися і не набули агресивних чи войовничих рис. Навпаки, асоціативний образ Батьківщини у мовній картині світу української молоді відображає сприйняття її як місця любові й тепла, рідного дому, батьківської землі, найвищої цінності, яку потрібно оберігати.

Порівняно із семантикою, зафіксованою в лексикографічних джерелах, асоціативний образ Батьківщини втратив зв'язок зі спадщиною та майном, також меншу активність виявили лексеми на позначення держави чи країни, їх замінила пряма номінація Батьківщини – Україна. Отже, помітним є зсув у сприйнятті слова *Батьківщина* серед носіїв української мови.

Перспективою дослідження бачимо повторне проведення таких експериментів, залежно від змін воєнної або суспільно-політичної ситуації, для відстеження динаміки у способах вербалізації концепту БАТЬКІВЩИНА і формулювання оновленої словникової дефініції його слова-назви. Крім того, цінним буде доповнення даними з художньої літератури, публіцистики, соцмереж та інших джерел дослідження концептів.

Список використаної літератури

- Баліцька, Л. (2014). Особливості лінгвалізації концепту «батьківщина» в поетичних творах Миколи Вороного та Вільяма Батлера Єйтса. *Студентський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*, 35, 31–33.
- Гоменюк, О. (2008). Концепт БАТЬКІВЩИНА у творах українських поетів-неокласиків: лінгвокультурологічний аспект. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Мовознавство*, 2 (19), 13–20.
- Грінченко, Б. (Ред.). (1907–1909). *Словарь української мови: в 4-х томах*.
- Дубовник, Н., Бобро, М., & Гуроров, В. (2021). Оцінно-смысловое поле «Батьківщина» у лінгвокультурній свідомості студента-гуманітарія. *Закарпатські філологічні студії*, 19 (1), 20–25.
- Євтушенко, С. (2014). Концепт Батьківщини у творчості слов'янських поетів межі ХІХ–ХХ століть. *Синопсис: текст, контекст, медіа*, 1 (5).
- Ізюмов, О. (1930). *Російсько-український словник*. Державне видавництво України.
- Карпенко, О. (2005). Онім у ментальному лексиконі: асоціативний метод визначення наявності чи відсутності. *Мова*, 10, 120–124.
- Кримський, А., & Єфремов, С. (Ред.). (1924–1933). *Російсько-український словник: в 4-х томах*. Електронна версія.
- Лещенко, Н. М. (2018). Семантичне поле концепту «мала батьківщина» у наративах переселенців-чорнобильців з українського Полісся. *Мова і культура*, 21 (VI (195)), 195–211.
- Мартінек, С. (2012). Структура когнітивної категорії кризь призму асоціативного експерименту (на матеріалі слов'янських мов). *Проблеми слов'янознавства*, 61, 76–85.
- Прищеп, О. П., Плечко, А. А., & Свисюк, О. В. (2018). Особливості вербалізації концепту Україна в мовомисленні сучасної української молоді. *Науковий вісник НУБіП України. Серія Філологічні науки*, 292, 109–116.
- Уфимцева, Н. В., Черкасова, Г. А., Караулов, Ю. Н., & Тарасов, Е. Ф. (2004). *Славянський асоціативний словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский*. (2004). Институт Языкознания РАН.
- Словник української мови: в 11 томах*. (1970). (Том 1). Наукова думка.
- Словник української мови у 20 томах*. Наукова думка. Відновлено з <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=50079&page=1582>.
- Халюк, Л. (2013). Концепт «малої вітчизни» в усній прозі українців-переселенців Польщі. *Наукові записки. Серія «Культурологія». Матеріали VI Міжнародної наукової конференції «Культура в горизонті сталих і плинних ідентичностей» (12–13 квітня 2013 року, м. Острогож)*, 1, 319–329.
- Хомчак, О. Г., & Мінкова, О. Ф. (2018). Асоціативно-вербальне поле концепту краса в українській мовній картині світу. *Південний архів. Філологічні науки*, 1 (LXXII), 58–60.

- Чернова, Л. С. (2016). Вплив концепту «батьківщина» на конструювання «життєвого світу» особистості на прикладі нацменшин України. *Культурологічний вісник*, 36 (2), 92–99.
- Шевченко, О. М. (2021). Методика проведення вільного й спрямованого асоціативних експериментів у дослідженні концепту. В *Actual Trends of Modern Scientific Research. Abstracts of the 6th International Scientific and Practical Conference*. MDPC Publishing.
- Яшук, А. К. (2013). Вербалізація концепту «Батьківщина» в поезії М. Т. Рильського 1910–1929 та 1941–1950 рр. *Мовні і концептуальні картини світу*, 43 (4), 335–340.
- Brożyna-Reczko, M. (2017). LOVE in English and Polish. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 17. <https://doi.org/10.11649/cs.1312>
- Kostruba, N. (2019). The Concept of “Sin” in the Consciousness of Young People: the Psycholinguistic Approach. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 5 (10), 35–45. <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.10.3>
- Orzechowska, J. (2015). Słownik asocjacyjny jako narzędzie przygotowania komentarza lingwokulturologicznego. *Acta Polono-Ruthenica*, 20, 229–235.
- Sharavara, T., Kotsur, A., Syzonenko, N., & Tahiltseva, Y. (2018). Psycholinguistic Analysis of the Structure of the Association Area of the Stimulus Competence. *PSYCHOLINGUISTICS*, 24 (2), 340–358. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2018-24-2-340-358>
- Zubach, O. (2022). Psycholinguistic and Cultural Implications of German Stimulus Words Humor and Lachen in Association Test. *Східноєвропейський журнал психолінгвістики*, 9 (1). <https://doi.org/10.29038/ejpl.2022.9.1.zub>

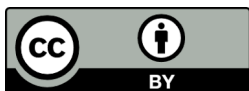
References

- Balitska, L. (2014). Osoblyvosti linhvalizatsii kontseptu “batkivshchyna” v poetychnykh tvorakh Mykoly Voronoho ta Viliama Batlera Yeitsa [Peculiarities of the Linguisticization of the Concept “Homeland” in the Poetic Works of Mykola Voronyi and William Butler Yeats]. *Studentskyi naukovyi visnyk Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka* [Student Scientific Bulletin of Ternopil National Pedagogical University Named after Volodymyr Hnatyuk], 35, 31–33 [in Ukrainian].
- Brożyna-Reczko, M. (2017). LOVE in English and Polish. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 17. <https://doi.org/10.11649/cs.1312>
- Chernova, L. Ye. (2016). Vplyv kontseptu “batkivshchyna” na konstruiuvannya “zhyttievoho svitu” osobystosti na prykladі natsmenshyn Ukrainy [The Influence of the Concept of “Motherland” on the Construction of the “life world” of an individual on the example of national minorities of Ukraine]. *Kulturolohichnyi visnyk* [Cultural Bulletin], 36 (2), 92–99 [in Ukrainian].
- Dubovnyk, N., Bobro, M., & Hutorov, V. (2021). Otsinno-smyslove pole “Batkivshchyna” u linh-vokulturnii svidomosti studenta-humanitaria [The Evaluative-Semantic Field “Motherland” in the Linguacultural Consciousness of the Arts Student]. *Zakarpatski filolohichni studii* [Transcarpathian Philological Studies], 19 (1), 20–25 [in Ukrainian].
- Homeniuk, O. (2008). Kontsept BATAKIVSHCHYNA u tvorakh ukraïnskykh poetiv-neoklasykiv: linh-vokulturolohichnyi aspekt [Motherland Concept in Works of Ukrainian Neoclassical Poets: Linguistic Aspect and the Aspect of Cultural Studies]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriiia Movoznavstvo* [Scientific Notes of Ternopil National Pedagogical University Named after Volodymyr Hnatyuk. Linguistics Series], 2 (19), 13–20 [in Ukrainian].
- Hrinchenko, B. (Ed.). (1907–1909). *Slovar ukraïnskoi movy: v 4-kh tomakh* [Dictionary of the Ukrainian language: in 4 volumes].

- Iziumov, O. (1930). *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk [Russian-Ukrainian dictionary]*. Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy.
- Karpenko, O. (2005). Onim u mentalnomu leksykoni: asotsiatyvnyi metod vyznachennia naiavnosti chy vidsutnosti [Onyms in Mental Lexicon: Associative Method of their Presence or Absence Detecting]. *Mova [Language]*, 10, 120–124 [in Ukrainian].
- Khaliuk, L. (2013). Kontsept “maloi vitchyzny” v usnii prozi ukrainsiv-pereselentsiv Polshchi [Concept of the “Small Homeland” in Oral Prose of the Ukrainian Resettlers in Poland]. *Naukovi zapysky. Serii “Kulturolohiia”. Materialy VI Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii “Kultura v horyzonti stalnykh i plynnykh identychnosti” (12–13 kvitnia 2013 roku, m. Ostroh) [Scientific Notes. Series “Culturology”. Materials of the VI International Scientific Conference “Culture in the Horizon of Stable and Fluid Identities” (April 12–13, 2013, Ostroh)*, 1, 319–329 [in Ukrainian].
- Khomchak, O. H., & Minkova, O. F. (2018). Asotsiatyvno-verbalne pole kontseptu krasy v ukrainskii movnii kartyni svitu [Associative-Verbal Field of the Concept of Beauty in the Ukrainian Modern Picture of the World]. *Pivdennyi arkhiv. Filolohichni nauky [Southern Archive. Philological Sciences]*, 1 (LXXII), 58–60 [in Ukrainian].
- Kostruba, N. (2019). The Concept of “Sin” in the Consciousness of Young People: the Psycholinguistic Approach. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 5 (10), 35–45 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.10.3>
- Krymskyi, A., & Yefremov, S. (Eds.). (1924–1933). *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk: v 4-kh tomakh [Russian-Ukrainian dictionary: in 4 volumes]*.
- Leshchenko, N. M. (2018). Semantyczne pole kontseptu “mala batkivshchyna” u naratyvakh pereselentsiv-chornobyltsiv z ukrainskoho Polissia [The Semantic Field of the Concept “Minor Homeland” in the Narratives by Immigrants from the Ukrainian Polissia through the Explosion at the Chernobyl Nuclear Power Plant]. *Mova i kultura [Language and Culture]*, 21 (VI (195)), 195–211 [in Ukrainian].
- Martinek, S. (2012). Struktura kohnityvnoi katehorii krizy pryzmu asotsiatyvnogo eksperymentu (na materialii slovianskykh mov) [Structure of the Cognitive Category through the Prism of an Associative Experiment (on the material of Slavic languages)]. *Problemy slovianoznavstva [Problems of Slavonic Studies]*, 61, 76–85 [in Ukrainian].
- Orzechowska, J. (2015). Słownik asocjacyjny jako narzędzie przygotowania komentarza lingwologicznego. *Acta Polono-Ruthenica*, 20, 229–235.
- Pryshchepa, O. P., Plechko, A. A., & Svysiuk, O. V. (2018). Osoblyvosti verbalizatsii kontseptu Ukraina v movomyshlenni suchasnoi ukrainskoi molodi [Peculiarities of the Verbalization of the Concept of Ukraine in the Linguistic Thinking of Modern Ukrainian Youth]. *Naukovi visnyk NUBiP Ukrainy. Serii Filolohichni nauky [Scientific Bulletin of NUBiP of Ukraine. Philological Sciences Series]*, 292, 109–116 [in Ukrainian].
- Sharavara, T., Kotsur, A., Syzonenko, N., & Tahiltseva, Y. (2018). Psycholinguistic Analysis of the Structure of the Association Area of the Stimulus Competence. *PSYCHOLINGUISTICS*, 24 (2), 340–358 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2018-24-2-340-358>
- Shevchenko, O. M. (2021). Metodyka provedennia vilnoho y spriamovanoho asotsiatyvnykh eksperymentiv u doslidzhenni kontseptu [Methodology of Conducting Free and Directed Associative Experiments in Concept Research]. In *Actual Trends of Modern Scientific Research. Abstracts of the 6th International Scientific and Practical Conference*. MDPC Publishing [in Ukrainian].
- Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]*. (1970). (Vol. 1). Naukova dumka.

- Slovník ukrajinštiny v 20 tomákh* [Dictionary of the Ukrainian language in 20 volumes]. Naukova dumka. Vidnovleno z <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=50079&page=1582>.
- Ufimceva, N. V., Cherkasova, G. A., Karaulov, Ju. N., & Tarasov, E. F. (2004). *Slavyanskij asociativnyj slovar': ruskij, belorusskij, bolgarskij, ukrajinštin* [Slavic Associative Dictionary: Russian, Belarusian, Bulgarian, Ukrainian]. Institut Yazykoznanija RAN [in Russian].
- Yashchuk, A. K. (2013). Verbalizatsiia kontseptu "Bat'kivshchyna" v poezii M. T. Ryl'skoho 1910–1929 ta 1941–1950 rr. [Verbalization of the Concept "Fatherland" in the Poetry of M. T. Ryl'sky 1910–1929 and 1941–1950]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu* [Linguistic and conceptual pictures of the world], 43 (4), 335–340 [in Ukrainian].
- Yevtushenko, S. (2014). Kontsept Bat'kivshchyny u tvorchosti slovianskykh poetiv mezhi XIX–XX stolit [The Concept of the Homeland in the Works of Slavic Poets of the 19th-20th Centuries]. *Synopsis: tekst, kontekst, media* [Synopsis: Text, Context, Media], 1 (5) [in Ukrainian].
- Zubach, O. (2022). Psycholinguistic and Cultural Implications of German Stimulus Words Humor and Lachen in Association Test. *Skhidnoevropeys'kyi zhurnal psykhohivistyky* [East European Journal of Psycholinguistics], 9 (1). <https://doi.org/10.29038/eejpl.2022.9.1.zub>

Матеріал надійшов 13.08.2022

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)